

БУТЕНКО НАДІЯ ВІТАЛІЇВНА

аспірантка кафедри соціальної роботи, факультет психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДЖЕРЕЛА СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ІНВАЛІДНІСТЬ

Статтю присвячено дослідженню джерел соціальних уявлень про інвалідність. Визначено, що соціальні уявлення про інвалідність можуть формуватися на основі інформації, отриманої з різних ресурсів. У статті представлено п'ять джерел соціальних уявлень про інвалідність: власний досвід особистості, досвід інших, що представлений в інформаційному просторі, наукове знання, образи інвалідності, що представлені у літературних творах та міфолого-символічне значення інвалідності. Також розкривається змістовне наповнення кожного із компонентів. Стаття розкриває що кожне із наведених джерел може привносити у формування соціальних уявлень про інвалідність та які моделі та образи інвалідності представлені у сучасному суспільстві.

Ключові слова: *соціальні уявлення, джерела соціальних уявлень, інвалідність, людина з інвалідністю, медична модель інвалідності, соціальна модель інвалідності, образ інвалідності, діагноз, соціальні мережі, міфи.*

Актуальність. У будь-якому суспільстві по відношенню до кожної соціальної групи і категорії існує певний образ, який ґрунтується на певних типових соціальних уявленнях. У різних суспільствах, у різні часи цей образ може різнитися, тому що на його формування впливають різні соціальні уявлення, які, у свою чергу, виникають з інформації, отриманої з різних джерел.

Уявлення про інвалідність також формуються на основі інформації, отриманої з різних джерел, які іноді не узгоджуються між собою. Тому уявлення іноді містять у собі архаїчну складову, яка призводить до того, що вони перестають відповідати інтересам суспільства і запитам людей. Часткова невідповідність соціальних уявлень тенденціям сучасного суспільства також ускладнює надання професійної допомоги людям з інвалідністю. Саме тому, **метою** статті є проаналізувати джерела соціальних уявлень про інвалідність та визначити як зміст цих уявлень впливає на розуміння людей з інвалідністю.

Ступінь розробленості проблеми. Теорія соціальних уявлень, розроблена набула поширення у дослідженнях різних сфер життя [2; 13;16;17]. Зокрема, Жоделе Д., досліджуючи процес виокремлення соціальних уявлень, відзначала, що відбір інформації відбувається на основі двох факторів: соціальних норм та культурної експертизи, яка в свою чергу залежить від рівня освіти людини та її соціально-економічного статусу [16, с. 2.5]. Чернікова Г. В. зазначає, що соціальні уявлення це сучасні форми соціальної ментальності, які поєднують у собі буденне і наукове знання [13, с. 13].

Поєднуючи у собі інформацію, отриману з різних джерел, соціальні уявлення створюють цілісну картину сприйняття і розуміння певного соціального феномену, у той же час задаючи спосіб взаємодії і реакції на нього. Зокрема, Ярська-Смірнова О. Р. виділяє два основні види уявлень про інвалідність. Перший вид уявлень представляє інвалідність як хворобу чи патологію, другий – як результат соціальних відносин [15, с. 13-14].

Виділені два види уявлень перекликаються з двома найпоширенішими моделями розуміння інвалідності: медичною і соціальною. Ці моделі містять у собі дві протилежні точки зору щодо природи інвалідності – медична модель стверджує, що інвалідність походить від людини, соціальна модель стверджує, що інвалідність залежить від суспільства. Окрім цих моделей існують ще декілька, які містять у собі різні уявлення щодо природи інвалідності і її впливу на людину [4, с. 44-52]. Проте відкритим залишається питання як саме формуються різні уявлення про інвалідність, що є підґрунтям та підкріпленням для їх виникнення.

Виклад основного матеріалу. Інвалідність – це ступінь обмеження життєдіяльності, найчастіше спричинений стійкими порушеннями функцій та систем організму, що перешкоджає конкретній особі здійснювати певну діяльність у відповідності до її можливостей. На відміну від хвороби, яка є станом порушення внутрішніх систем організму, інвалідність є характеристикою порушення соціального життя та активності людини.

На формування уявлень про інвалідність впливає багато факторів: власний досвід взаємодії з людьми, які мають інвалідність, настрої, які існують у суспільстві стосовно даної категорії населення, образ людини з інвалідністю, який поширюється у засобах масової інформації та через ху-

дожню літературу і фільми; міфолого-символічне значення, яке вкладається в інвалідність у кожній культурі. Ці джерела також являються основою для переживання факту встановлення інвалідності у людей.

Неможливо виділити, яке із зазначених джерел буде мати найбільший вплив на формування уявлень конкретної особи про інвалідність. Усі вони мають вплив і привносять певний зміст у розуміння цього феномену, з одної сторони пояснюючи його, а з другої – вписуючи його у загальну картину суспільного життя.

Розглянемо більш детально, як саме кожне із наведених джерел може впливати на формування уявлень про інвалідність.

Першим джерелом соціальних уявлень про інвалідність виступає власний життєвий досвід особистості. Альбуханова-Славська К. О. зазначає, що соціальні уявлення, незважаючи на те, що виникають під впливом суспільства, все одно несуть особистісну специфіку і належать особистості [1; 5, с. 103-106]. Саме тому, одним з факторів, який може впливати на формування уявлень про інвалідність можуть виступати хвороби, які бувають у людини упродовж її життя. При чому визначальним може бути не ступінь тяжкості хвороби, а тип ставлення до хвороби.

Існуючі класифікації типів реакцій на хворобу ґрунтуються на різних критеріях. Наприклад, Лічко О. Е. запропонував типологію переважно патологічних реакцій на захворювання, у якій описані способи, які використовує людина, щоб пояснити хворобу [12]. Якубов Б. А. запропонував класифікацію в основі якої лежить характер взаємодії між пацієнтом і лікарем, допоміжним критерієм при цьому він використовував рівень інтелектуального розвитку пацієнта та швидкість перебігу емоційно-вольових процесів [12].

Однак не можна стверджувати, що тип реакції на хворобу прямо впливає на формування соціальних уявлень і негативний тип реакції призведе до формування негативних уявлень. Проте тип реакції на хворобу призведе до формування внутрішньої картини захворювання, яка у свою чергу вплине на формування уявлення про інвалідність.

Розуміння і прийняття поставленого діагнозу також може слугувати джерелом соціальних уявлень. При дослідженні досвіду переживання психічних хвороб Олссон Р. визначив, що діагноз впливає на розуміння самого захворювання шляхом [17, с. 2.6-2.14]:

- Вербалізації і поясненню досвіду, який переживає особа.
- Об'єктивізації і узагальнення хвороби.
- Персональної ідентифікації і «легітимізації», оскільки встановлення діагнозу «дозволяє» людині почуватися або поводитися певним способом.
- Соціальної стратифікації і колективізації.

У формуванні соціальних уявлень про інвалідність значну роль також відіграє попередній досвід взаємодії з людьми, які мають інвалідність. При цьому якщо у близькому оточенні є людина з інвалідністю, вагомий внесок у формуванні уявлень буде належати орієнтовно-управлінському компоненту, тобто розумінню того, як потрібно діяти і поводитися у різних ситуаціях, і як має завершитися кожен з етапів взаємодії. Наприклад, у сім'ях, які мають дитину з інвалідністю у структурі уявлень міститься уявлення про взаємодію з органами державної влади, медичними закладами і уявлення про майбутнє дитини, особисту відповідальність за її розвиток та включення у суспільство.

Якщо ж близької людини немає, то уявлення будуть неіндивідуалізовані і загальні. Вони не матимуть диференціації в залежності від того, які обмеження і захворювання і не міститимуть перспектив подальшого розвитку, видужання або можливої адаптації в існуючих обставинах.

Другим джерелом соціальних уявлень є досвід інших, що викладений у вигляді текстів в інформаційному просторі. В першу чергу, це інформація, що висвітлюється у засобах масової інформації та її характер.

При аналізі згадувань людей з інвалідністю у статтях і репортажах умовно виділяють постійні, сезонні та періодичні види матеріалів. Постійні сюжети висвітлюють життя людей з інвалідністю з різної тематики, сезонні – приурочені до певної дати, періодичні зорієнтовані на висвітлення певних акцій, флешмобів або досягнень [9, с.48]. Окрім тематики сюжетів, можна узагальнити основні образи людей з інвалідністю, які висвітлюються у новинах: люди з інвалідністю, які досягають висот, незважаючи на складні обставини і перепони, що існують у суспільстві; люди з інвалідністю, які страждають від існуючих умов; життя людей з інвалідністю в сучасних умовах. При цьому ці новини несуть однозначно позитивний або негативний посыл сприйняття людей з інвалідністю та ставлення до них.

Остролюцька Л. І. зазначає, що: «наявність таких стереотипних образів усуває відчуття рівності у людей з інвалідністю, виносячи їх на інший рівень життя» [10, с. 244].

В українському інформаційному просторі також дуже багато згадувань присвячено включенню людини з інвалідністю до певних соціальних груп або структур, створення інклюзивного середовища.

Закордоном, особливо у розвинених країнах Європи, США, Ізраїлі вже давно впроваджено систему інклюзивності і доступності. Ця система діє не лише в освітніх установах (як поки що переважає в Україні), а й загалом в суспільстві. Одним з прикладів доступності є використання соціальних мереж не лише для спілкування, а й для просування образу інвалідності.

На англомовному YouTube існують канали, які висвітлюють життя людей з інвалідністю та їх сімей. Наприклад, автор каналу «Special Books by Special Kids» відвідує сім'ї, які виховують дітей із складними захворюваннями і показує суспільству як такі діти живуть, чому вони вчаться, як їхні сім'ї організують своє життя, тим самим роблячи інвалідність більш зрозумілою і доступною.

Також можна знайти серію відео з людьми з інвалідністю: один ролик присвячений найдурнішим запитанням, які задавали глухонімих людям; у другому – вони показують як потрібно сваритися мовою жестів. У третьому – люди вгадують інвалідність людей, спілкуючись з ними. Вони обговорюють симптоми, незручності, які ці люди переживають, і намагаються визначити яка саме хвороба призвела до цього. Це свідчить про те, що середовище соціальних мереж настільки пристосоване і відкрите для людей з інвалідністю, що обговорення незручностей і певних фізіологічних обмежень стало звичною справою. Проте, ця відкритість залежить від культурних особливостей сприйняття окремих сторін життя особистості, і тому деякі питання не виносяться на широкий загал.

Третім джерелом уявлень є наукове знання. Московічі С. вказував на те, що наукові знання частково є базою для соціальних уявлень, адже з них соціальні уявлення отримують певний зміст [5, с.103-106].

Вчені відзначають, що, починаючи з ХХ століття проблеми інвалідності розглядалися у різних аспектах [11, с.11]. Спочатку інвалідність оцінювалося лише як обмеження трудової діяльності і ступінь тяжкості ви-

значався тим, наскільки людина могла бути залучення до суспільно корисної праці. Саме тоді почали створюватися підприємства, які були розраховані і під лаштовані під людей з інвалідністю. І саме з цього підходу пішло розуміння того, що інвалідність обов'язково має супроводжуватися відповідними пільгами та виплатами, оскільки вона призводить до обмеження трудової активності.

Наступним підходом до розуміння інвалідності стало дослідження можливостей включення людей з інвалідністю до соціального середовища [11, с.11-18]. Зокрема, Виготський Л. С. підкреслював, що особливості взаємодії дітей з фізичними вадами з оточуючими, виступають як вторинні ускладнення основного дефекту, і більшою мірою піддаються корекції, ніж первинне порушення [3, с. 180-181]. Більш того, відносини дитини з оточуючими він розглядав як найважливіший фактор розвитку її особистості.

Швалб Ю. М. та Тищенко Л. В. зазначають, що на сьогодні проблема інвалідності є переважно соціокультурною, саме тому варто враховувати успішність процесу соціалізації індивіда і у роботі з ним доцільно розглядати соціальну реабілітацію та соціальну інтеграцію [14, с. 59].

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, у структурі соціальних уявлень про інвалідність наукове знання представлено погано, що у свою чергу призводить до неадекватного і обмеженого розуміння інвалідності та її особливостей. В українському суспільстві тривалий час залишалося відкритим питання позначення даної категорії. Поряд з визначенням «особа з інвалідністю», і досі існують такі позначення як «людина з особливими потребами», «людина з функціональними обмеженнями», «людина з обмеженими можливостями». Поява такої кількості визначень, що стосуються однієї категорії осіб, була спричинена декількома факторами. По-перше, це двобічне ставлення з боку держави: з одного боку, людям з інвалідністю надавалися гарантії соціального захисту з боку держави, а з іншого боку – не було умов для включення таких людей у суспільство. По-друге, як вже зазначалося, це панування медичної моделі розуміння інвалідності. Лише наприкінці 80-х років Всесвітня Організація Охорони Здоров'я запропонувала розглядати життєдіяльність людей не через призму наслідків хвороби або порушень, соціальної неповносправності, а через призму функціонування і складових здоров'я [7]. По-третє, це відсутність

розуміння особливостей, які породжує інвалідність, яке призводить до страху образити людину і бути зрозумілим неправильно, що у свою чергу, призвело до запозичення з інших мов. .

Кожне із зазначених понять закладає певний тип відносин до даної категорії, проте жодне з них не є універсальним і єдино правильним. Якщо розглядати людей, які мають інвалідність як категорію клієнтів соціальної роботи правильно застосовувати поняття «людина/дитина з інвалідністю», з точки зору освіти – варто застосовувати поняття «людина/дитина з особливими потребами», у випадку порушення взаємодії з суспільством або порушення громадянських прав – людина/дитина з обмеженими можливостями.

Четвертим джерелом соціальних уявлень є образно-метафоричні уявлення, представлені в літературі. У творах частіше описуються захворювання людей – вродженні або набуті, які вплинули на їх стан та поведінку і, можливо, змінили їх спосіб життя. Тому у дослідженні уявлень про інвалідність ми звертали увагу на травми та захворювання, які, по-перше, були явними (тобто очевидними для інших), по-друге, були узагальнюючим описом людей з подібними вадами.

Опис інвалідності в художній літературі має свої специфічні вади в залежності від епохи і країни-походження автора. Лермонтов М. Ю. у повісті «Герой нашого часу» (1838) словами Печоріна описав одну сторону уявлень/відношень до людей з фізичними вадами: «...признаюсь, я имею сильное предубеждение против всех слепых, кривых, глухих, немых, безногих, безруких, горбатых и проч. Я замечал, что всегда есть какое-то странное отношение между наружностью человека и его душою: как будто с потерей члена душа теряет какое-то чувство» [6]. У частині «Тамань» головний герой стикається із сліпим хлопчиком, його рухи, здатність безшумно ходити і радикально міняти свою поведінку уявляються автору чимось містичним, надлюдським.

Часто можна зустріти опис інвалідності у моряків, найбільш відомими прикладами яких можна вважати Капітана Крюка (Дж.Баррі «Пітер Пен», 1911) і Джона Сільвера (Р. Стівенсон «Острів скарбів», 1881). Обидва персонажі мають схожі травми – у Крюка відсутня рука, у Сільвера – нога, вони достатньо властні, мають лідерські здібності, здатні керувати людьми, вести їх за собою. Узагальнюючий образ піратів з вадами зво-

диться до того, що ці люди, незважаючи на свою часткову безпомічність, можуть бути занадто небезпечними для оточуючих і вселяти жах.

У середині ХХ століття популярними стали описи головних героїв, які мали певні психічні захворювання або проблеми в розумовому розвитку. Поява таких захворювань у головних героїв була спричинена розвитком психіатрії і великою кількістю відкриттів, що сталися у цій області. І хоча не завжди захворювання або проблема усвідомлювалася самим героєм, автори яскраво описували особливості їх поведінки і взаємодії з іншими людьми. Наприклад, П. Зюскінд описував Жан-Батіст Гренуя («Парфуми: історія одного вбивці», 1985) як відлюдкуватого, мовчазного чоловіка, який не вмів встановлювати контакти і довірливі стосунки з оточуючими і одержимий нав'язливою ідеєю спочатку дістати, а потім відтворити ідеальний аромат. Деніел Кіз у книзі «Квіти для Елджернона» (1959) описує розумову відсталість головного героя як нездатність правильно оцінювати поведінку інших, ідентифікувати їхнє ставлення по відношенню до нього, наївність, довірливість. В романі «Форест Гамп» (1986) розумова відсталість описується як нездатність вірно говорити, зв'язувати слова, погана пам'ять, нездатність відтворювати прочитаний текст.

Хоча наведені вище образи людей з інвалідністю достатньо гіперболізовані, вони закладають відповідне розуміння можливостей людей з різними видами захворювання і різним ступенем обмеження.

П'ятим джерелом уявлень є міфолого-символічне значення інвалідності. У міфах народів світу можна знайти описи життя богів, які мали інвалідність. У Грецькій міфології таким богом був Гефест – бог ковальства, який шкутильгав, проте був кращим ковалем на Олімпі, виковуючи для Зевса блискавки, які не мали промаху. Один, верховний бог скандинавської міфології, не мав одного ока, віддавши його аби отримати мудрість. Вважалося, що Один спускається в людський світ і в образі напівсліпого старця, ходить поміж людей, перевіряючи чи не забули вони як правильно жити. Можливо саме від цього і пішов популярний образ сліпого старця, який, подорожуючи між містами, допомагає людям, що його приютили, прийняти правильне рішення і розповідає повчальні історії. Ще один сліпий бог у скандинавів – Хед – бог долі. Згідно з переказами він, довірившись богу Локі, неумисно вбив свого брата Бальдра. Саме тому, він почи-

тається як бог невідступної долі, якої неможливо уникнути, тому що саме його сліпота призвела до непоправних наслідків.

Ідея зв'язку сліпоти і дару пророцтва зустрічається ще у переказах про дельфійських оракулів і пізніших міфах. Мабуть, на думку наших предків, неможливість бачити зовнішній світ компенсувалася «внутрішнім поглядом», який міг не лише бачити суть речей, а й пророкував можливе майбутнє. Повертаючись до грецької міфології варто також згадати богиню права і законного порядку Феміду, яку часто зображують з пов'язкою на очах та характеризують як захисницю пригноблених. Немає достовірних свідчень з приводу того, чи була Феміда дійсно сліпою, проте її «штучна» сліпота робила її неупередженою і здатною справедливо вирішувати спори. Ще одним сліпим пророком був Тіресій, який мандрував по Греції і розказував людям про волю богів, надавав поради і засуджував пороки.

Дар пророцтва іноді також пов'язують з різними проявами безумства, оскільки людина не здатна утримати у собі «волю богів» або дар бачити майбутнє.

Моральна модель інвалідності тлумачить її як наслідок гріха, який був вчинений раніше [4, с. 28]. Це своєрідне покарання, яке було наслано на особистість чи її сім'ю. Таке розуміння інвалідності, яке проявлялося у вигляді явного фізичного каліцтва, було поширене у середні віки. Тоді прийнятним способом позбавитися покарання було жертвоприношення або вигнання бісів. І хоча на сьогоднішній день таке розуміння інвалідності є не поширеним у світі, уявлення про те, що людина з інвалідністю може знайти своє видужання у релігії або іншій силі залишається. Це також є однією з причин чому люди, які мають інвалідність або їхні сім'ї дуже тісно співпрацюють з різними релігійними організаціями.

Мід М. відзначає, що сприйняття фізичного каліцтва пов'язано із страхом загубити форми культурної поведінки і втратити норми, які у свою чергу задають межу будь-якій культурі [8; 14, с.63]. Саме тому до людей з інвалідністю ставляться з великою насторожістю, оскільки суспільство не лише не знає як ці люди можуть поводитися і якої шкоди можуть завдавати іншим, а й тому, що не знають як з ними поводитися, щоб не зашкодити їм. Проте не усвідомлений страх завжди знаходить вихід у вигляді певних стереотипів або заборон по відношенню до людей з інвалідністю.

Ще одним символом у сприйнятті хвороб як однієї з причин інвалідності є трактування їх походження, наприклад венеричні хвороби, які іноді називають хворобами кохання, або туберкульоз, який раніше називався сухоти і трактувався як хвороба, що виникла від смутку людини. І не зважаючи на те, що не всі хвороби призводять до встановлення інвалідності, загальне ставлення вони визначають.

Так само і причина виникнення інвалідності: у повоєнні роки люди, які не мали руки або ноги автоматично сприймалися як учасники воєнних дій і по відношенню до них було сформовано відповідне ставлення. У той же час народження дитини із вродженою вадою повертає нас до питання кари і гріха, який вчинили її батьки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Образ людини з інвалідністю формується на основі соціальних уявлень, які можуть різнитися за своїм змістовним наповненням. У сучасному суспільстві виділяють два основні типи уявлень про інвалідність, які розуміють цей феномен як медичну або як соціальну проблему.

Соціальні уявлення про інвалідність виникають на основі інформації, отриманої з різних джерел. На їх формування може впливати тип реакції людини на хворобу та сутність медичного діагнозу. Власний досвід взаємодії з людьми, які мають інвалідність також відіграє важливу роль, визначаючи яким може бути результат взаємодії. На сьогоднішній день у засобах масової інформації та соціальних мережах існують два майже протилежних образи людини з інвалідністю: достатньо закритий, прихований проблемою інвалідності, яка впливає на всі сфери життя і відкритий, готовий до комунікації, той, хто не соромлячись розповідає про свої труднощі. Наукове знання впливає на формування уявлень про інвалідність шляхом визначення основних понять, які можна застосовувати по відношенню до даної категорії, а також дослідженням основних підходів до роботи з даною категорією, розуміння її проблем та особливостей, що може бути визначальним у роботі фахівців. Літературні твори хоча і відтворюють гіперболізований образ людини з інвалідністю, проте привносять у соціальні уявлення ті особливості характеру і поведінки, які стають поширеними. Також важливим у формуванні соціальних уявлень є символічне значення інвалідності, яке міститься у кожній культурі. Проте, визначальним у фор-

муванні соціальних уявлень про інвалідність стає те, яка інформація відби-
рається як основна.

Незважаючи на такі ґрунтовні і перевірені підстави, соціальні уяв-
лення про інвалідність залишаються ригідними і погано підлягають корек-
ції. Їх застарілість, архаїчність призводить до того, що їх неможливо вво-
дити і застосовувати у практику роботи з даною категорією. Визначення
шляхів і засобів створення сучасних соціальних уявлень про інвалідність, а
також використання соціальних уявлень у роботі соціальних працівників
та психологів і є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Абульханова К.А. Социальное мышление личности / К.А. Абульханова // Современная психология: состояние и перспективы исследований. Ч.3. Социальные представления и мышление личности. – М.: Изд-во "Институт психологии РАН", 2002. – С. 88-103.
2. Бовина И. Б. Теория социальных представлений: история и современное развитие / Инна Борисовна Бовина. // Социологический Журнал. – 2010. – №3. – С. 5–20.
3. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский. – СПб.: Лань, 2003. – 654 с. – (Учебники для вузов. Специальная литература).
4. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. / [Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс, С. Ю. Буров та ін.]. – К., 2012. – 216 с.
5. Кравчук О. В. Соціальні уявлення як психологічний феномен / О. В. Кравчук. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Психологічні науки.. – 2013. – №114. – С. 103–106.
6. Лермонтов М.Ю. «Герой нашего часу» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://rushist.com/index.php/rus-literature/3712-lermontov-taman-chitat-onlajn>.
7. Международная классификация функционирования, ограниченный жизнедеятельности и здоровья: МКФ, краткая версия. [Электронный ресурс] // Всемирная организация здравоохранения. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85930/1/9241545445_rus.pdf.
8. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. – М.: Прогресс, 1988. – 173 с.
9. Михайлова О. П. Стандарти відображення проблем людей з інвалідністю в теленовинах / О. П. Михайлова. // Наукові записки Інституту журналістики. Том 57.. Жовтень — грудень.. – 2014. – С. 46–51.
10. Остролицька Л. І. Соціальна робота з дітьми та молоддю з інвалідністю:

- міфи та українська реальність / Лариса Іванівна Остролюцька. // Педагогічний Альманах. – 2012. – №16. – С. 242–247.
11. Робота з дітьми і молоддю в інклюзивному та інтегрованому освітніх середовищах: навчально-методичний посібник / Укл.: М.О.Андреева, К.С. Волкова, Т.В. Отрошко, О.І. Рассказова, Ю.І.Чернецька, С.Я.Харченко. – Х.:ХГПА, 2016. – 212 с.
 12. Середина Н. В. Основы медицинской психологии: общая, клиническая, патопсихология / Н. В. Середина, Д. А. Шкурина. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 512 с. – (Учебники, учебные пособия).
 13. Черникова Г. В. Политические представления россиян на рубеже XX–XXI вв.: тенденции эволюции / Г. В. Черникова. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 272 с.
 14. Швалб Ю. М. Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти. Монографія / Ю. М. Швалб, Л. В. Тищенко. – К.: Основа, 2015. – 240 с.
 15. Ярская-Смирнова Е. Р., Наберушкина Э. К. Социальная работа с инвалидами. Учеб. пособие. Издание 2-е, переработанное и дополненное. / Е. Р. Ярская-Смирнова, Э. К. Наберушкина. – Санкт-Петербург: Изд-во «Питер», 2004. – 316 с.
 16. Jodelet D. On structuring and outlining processes in the study of social representations / Denise Jodelet. // Papers on Social Representations. Volume 26, Issue 2. – 2016. – С. 2.1–2.11.
 17. Ohlsson R. Diagnosis as a Resource in the Social Representation of Mental Illness / Robert Ohlsson. // Papers on Social Representations Volume 25, Issue 1. – 2016. – С. 12.1–12.24.

Транслітераційний переклад списку використаних джерел

1. Abul'hanova K.A. Social'noe myshlenie lichnosti / K.A. Abul'hanova // Sovremennaja psihologija: sostojanie i perspektivy issledovanij. Ch.3. Social'nye predstavlenija i myshlenie lichnosti. – М.: Izd-vo "Institut psihologii RAN", 2002. – S. 88-103.
2. Bovina I. B. Teorija social'nyh predstavlenij: istorija i sovremennoe razvitie / Inna Borisovna Bovina. // Sociologicheskij Zhurnal. – 2010. – №3. – S. 5–20.
3. Vygotskij L. S. Osnovy defektologii / L. S. Vygotskij. – SPb.: Lan', 2003. – 654 s. – (Uchebniki dlja vuzov. Special'naja literatura).
4. Invalidnist' ta suspil'stvo: navchal'no-metodichnij posibnik. Za zag. redakciju Bajdi L.Ju., Krasjukovoї-Enns O.V. / [L. Ju. Bajda, O. V. Krasjukova-Enns, S. Ju. Burov ta in.]. – К., 2012. – 216 s.

5. Kravchuk O. V. Social'ni ujavlennja jak psihologichnij fenomen / O. V. Kravchuk. // Visnik Chernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu. Ser.: Psihologichni nauki.. – 2013. – №114. – S. 103–106.
6. Lermontov M.Ju. «Geroj nashogo chasu» [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu do resursu: <http://rushist.com/index.php/rus-literature/3712-lermontov-taman-chitat-onlajn>.
7. Mezhdunarodnaja klassifikacija funkcionirovanija, ogranichenij zhiznedejatel'nosti i zdorov'ja: MKF, kratkaja versija. [Elektronnyj resurs] // Vsemirnaja organizacija zdravoozhenenja. – 2001. – Rezhim dostupu do resursu: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85930/1/9241545445_rus.pdf.
8. Mid M. Kul'tura i mir detstva / M. Mid. – M.: Progress, 1988. – 173 s.
9. Mihajlova O. P. Standarti vidobrazhennja problem ljudej z invalidnistju v telenovinah / O. P. Mihajlova. // Naukovi zapiski Institutu zhurnalistiki. Tom 57.. Zhovten' — grudn'.. – 2014. – S. 46–51.
10. OstroLuc'ka L. I. Social'na robota z dit'mi ta moloddju z invalidnistju: mifi ta ukrains'ka real'nist' / Larisa Ivanivna OstroLuc'ka. // Pedagogichnij Al'manah. – 2012. – №16. – S. 242–247.
11. Robota z dit'mi i moloddju v inkljuzivnomu ta integrovanomu osvritnih sere dovishhah: navchal'no-metodichnij posibnik / Ukl.: M.O.Andreeva, K.S. Volkova, T.V. Otroshko, O.I. Rasskazova, Ju.I.Chernec'ka, S.Ja.Harchenko. – H.:HGPA, 2016. – 212 s.
12. Seredina N. V. Osnovy medicinskoj psihologii: obshhaja, klinicheskaja, patopsihologija / N. V. Seredina, D. A. Shkurina. – Rostov n/D: Feniks, 2003. – 512 s. – (Uchebniki, uchebnye posobija).
13. Chernikova G. V. Politicheskie predstavlenija rossijan na rubezhe XX–XXI vv.: tendencii jevoljucii / G. V. Chernikova. – M.-Berlin: Direkt-Media, 2016. – 272 s.
14. Shvalb Ju. M. Majbutne i s'ogodennja studentiv z obmezhenimi funkcional'nimi mozhlivostjami: psihologichni aspekti. Monografija / Ju. M. Shvalb, L. V. Tishhenko. – K.: Osnova, 2015. – 240 s.
15. Jarskaja-Smirnova E. R., Naberushkina Je. K. Social'naja rabota s invalidami. Ucheb. posobie. Izdanie 2-e, pere- rabotannoe i dopolnennoe. / E. R. Jarskaja-Smirnova, Je. K. Naberushkina. – Sankt-Peterburg: Izd-vo «Piter», 2004. – 316 s.
16. Jodelet D. On structuring and outlining processes in the study of social representations / Denise Jodelet. // Papers on Social Representations. Volume 26, Issue 2. – 2016. – C. 2.1–2.11.
17. Ohlsson R. Diagnosis as a Resource in the Social Representation of Mental Illness / Robert Ohlsson. // Papers on Social Representations Volume 25, Issue 1. – 2016. – C. 12.1–12.24.

Бутенко Надежда Витальевна

Источники социальных представлений об инвалидности

Статья посвящена исследованию источников социальных представлений об инвалидности. Определено, что социальные представления об инвалидности могут формироваться на основе различных предпосылок и источников. В статье представлено пять различных источников социальных представлений: личный опыт, опыт других, представленный в информационном пространстве, научное знание, образы инвалидности, представленные в литературе и мифолого-символическое значение инвалидности. Также раскрыто содержательное наполнение каждого из источников. Статья раскрывает влияние каждого из источников на формирование социальных представлений об инвалидности и раскрывает основные модели и образы инвалидности, представленные в обществе.

Ключевые слова: *социальные представления, источники социальных представлений, инвалидность, медицинская модель инвалидности, социальная модель инвалидности, образ инвалидности, миф, диагноз.*

Butenko Nadiia

The sources of social representations about disability

The article describes main sources of social representations about disability. In modern science there are two main models of understanding of disability: medical and social. Medical model claims that disability is the result of physical or mental handicap, and social model claims that disability is more about restriction in social life. But both of these models are based on some information or knowledge from different sources. The article contains the description of five main sources, which were defined by author: personal experience, the experience of others, presented in social media, scientific knowledge, image of disability presented in literature and myth and symbolic meaning of disability. The author defines how diagnosis or types of reaction to disease may influence on understanding about disability; analyses the main approaches to understanding disability in scientific fields and main definitions that are mostly used to such category; describes main images presented in literature; shows how problem of disability described in social media or social networks and defines what meaning different types of disease give to disability. Every source brings something new in formation of social representations, but it does not mean that it gives the same information. The content of social representations depends on that kind of information that mostly affects on person. Because of that social representations about disability are not constant phenomenon and may be different in different societies.

Key words: *social representation, sources of social representations, disability, medical model of disability, social model of disability, image of disability, diagnosis, myths about disability*